

معجم ما ألف عن مکه عنوان «اخبار مکه» را بر این اثر نهاده است.^۴ ابن ابی حاتم به سال ۲۴۰ق. در ری زاده شد و تحصیلات خود را نزد پدرش ابوحاتم رازی از دانشوران بزرگ آن روزگار^۵ آغاز و به سرزمین های گوناگون اسلامی سفر کرد و نزد استادانی پرشمار دانش آموخت.^۶ منابع با القاب حافظ، ناقد، شیخ الاسلام و ثقة، از او به بزرگی یاد کرده اند.^۷ شهرت او بیشتر در رجال شناسی است و کتاب الجرح والتعديل او از منابع مهم این شاخه دانشی است. وفات او را به سال ۳۲۷ق. دانسته اند.^۸

◀ منابع

الاعلان بالتوبيخ: شمس الدین السخاوی (م. ۹۰۲ق.)، به کوشش فرانس روزنتال، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ تذکرة الحفاظ: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامی: زیر نظر بجنوردی، تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ، ۱۳۷۲ش؛ سیر اعلام النبلاء: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش گروهی از محققان، بیروت، الرساله، ۱۴۱۳ق؛ طبقات الحفاظ:

۴. موسوعة مكة المكرمة، ج ۲، ص ۲۱۷؛ معجم ما الف عن مکه، ص ۵۸.
۵. سیر اعلام النبلاء، ج ۱۳، ص ۲۴۶.
۶. دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۲، ص ۳۳۸، ۳۳۷؛ نک: تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۲۹.
۷. طبقات الحفاظ، ص ۳۴۶-۳۴۷.
۸. تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۳۱.

(م. ۸۳۲ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق؛ العقد الثمین فی تاریخ البلد الامین: محمد الفاسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش محمد حامد، الرساله؛ کشف الظنون: حاجی خلیفه (م. ۱۰۶۷ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۳ق؛ معجم المؤلفین: عمر کخاله، بیروت، دار احیاء التراث العربی - مکتبة المثنی؛ معجم ما ألف عن مکه: عبدالعزیز سنیدی، ریاض، مکتبة الملك فهد، ۱۴۲۰م.

ابراهیم احمدیان

اخبار مکه رازی: از کتاب های گمشده

درباره تاریخ محلی مکه، نوشته عبدالرحمن بن ابی حاتم رازی (م. ۳۲۷ق.)

از این کتاب اثری در دست نیست و منابع کتاب شناسی و تاریخ محلی از آن یاد نکرده اند. تنها سخاوی (م. ۹۰۲ق.) در فهرست مفصلش با عنوان «التواریخ المحلیه»^۱ کتابی با نام «مکه» به عبدالرحمن بن ابی حاتم نسبت داده است. او فقیه، متکلم، مفسر، رجال شناس و محدث شافعی بوده و در ری زاده شده و کتاب های مشهور الجرح والتعديل و تفسیر القرآن العظیم^۲ از آن او هستند.^۳ سنیدی در

۱. الاعلان بالتوبيخ، ص ۲۴۵-۲۸۹.

۲. نک: تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۳۰؛ لسان المیزان، ج ۳، ص ۴۳۲.

۳. الاعلان بالتوبيخ، ص ۲۸۱.

السیوطی (م. ۹۱۱ ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۹۸۳ م؛ لسان المیزان: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ ق.)، بیروت، اعلمی، ۱۳۹۰ ق؛ معجم ما الف عن مکه: عبدالعزیز سنیدی، ریاض، مکتبه الملک فهد، ۱۴۲۰ ق.

ابراهیم احمدیان

اخبار مکه عبدری ← اخبار دار الهجره

اخبار مکه فاکهی: کتابی کهن در تاریخ محلی مکه، نوشته محمد بن اسحاق بن عباس فاکهی مکی

ابن ندیم از این کتاب با عنوان کتاب مکه و اخبارها فی الجاهلیة و الاسلام یاد کرده است.^۱ اما بیشتر منابع نام کتاب را به اخبار مکه^۲ و کتاب مکه^۳ خلاصه کرده‌اند. نسخه چاپی کتاب، عنوان اخبار مکه فی قدیم الدهر و حدیثه را بر خود دارد. نویسنده از محدثان، سیره‌نویسان و تاریخ‌نگاران شافعی سده سوم ق. است که در مکه سکونت داشته است.

۱. نک: الفهرست، ص ۱۲۲.

۲. العقد الثمین، ج ۱، ص ۴۱۰-۴۱۱؛ الاصابه، ج ۱، ص ۱۷۸، ۲۶۵؛ ج ۲، ص ۴۷۸؛ ج ۵، ص ۲۸۵؛ ج ۸، ص ۴۸۰؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۳۰۶.

۳. المنقذ، ص ۲۵۸؛ تهذیب التهذیب، ج ۴، ص ۱۵۴؛ ج ۷، ص ۱۳۲؛ معجم البلدان، ج ۱، ص ۲۹۸، ۳۰۲.

تولد او را میان سال‌های ۲۱۵ تا ۲۲۰ ق.^۴ و وفاتش را میان سال‌های ۲۷۲ تا ۲۷۹ ق. تخمین زده‌اند.^۵ شرح حال‌نگاران، از زندگی او ننوشته‌اند^۶ و تنها در رجال سند روایت‌ها از او یاد کرده یا هنگام شرح حال آنان، او را در شمار شاگردان یا استادان آورده‌اند.^۷ بسیاری از دانسته‌ها درباره فاکهی، برگرفته از آگاهی‌ها و نشانه‌های موجود در تنها اثر در دسترس او اخبار مکه است. مصحح کتاب بر پایه همین نشانه‌ها، سال تولد و وفات او را تخمین زده است.^۸

دانشوران اهل سنت درباره ثقه بودن فاکهی گفت‌وگو نکرده‌اند؛ ولی گونه برخورد آنان با او همانند افراد ثقه است و بسیار از او گزارش نموده‌اند. فاکهی در مکه زاده شد و رشد کرد و نزد دانشوران آن سرزمین و نیز عالمان دیگر که به قصد حج بدان جا رفت و آمد داشتند، حدیث شنید.^۹ بخشی از گزارش‌ها و وصف‌های کتاب که از خود او است، نشان می‌دهد که فاکهی در مکه از منزلت والای

۴. نک: اخبار مکه، فاکهی، ص ۱۱.

۵. نک: اخبار مکه، فاکهی، ص ۳۲؛ مجلة العرب، ج ۸، ص ۸۰۱-۸۱۵ «مکه و اخبارها».

۶. نک: العقد الثمین، ج ۱، ص ۴۱۰-۴۱۱.

۷. نک: الانساب، ج ۴، ص ۲۳۵؛ الاکمال، ج ۶، ص ۳۶۰؛ ج ۷، ص ۲۴۴؛ تهذیب التهذیب، ج ۱، ص ۱۸.

۸. نک: اخبار مکه، فاکهی، ج ۱، ص ۳۲.

۹. نک: اخبار مکه، فاکهی، ج ۱، ص ۱۱-۱۲.